

LIBRI

www.libridergi.org

Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi

Journal of Epigraphy, Reviews and Translations

Sayı VII (2021)

Nikaia'dan Yeni Yazıtlar XIV - Nikaia'dan Leukai'a/Lefke'ye Yerleşimler, Miltaşları, Roma Yolu ve Mauricius Köprüsü

Hüseyin Sami ÖZTÜRK

*Libri: Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı VII: Ocak-Aralık 2021) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni Öztürk, H. S. 2021, "Nikaia'dan Yeni Yazıtlar XIV - Nikaia'dan Leukai'a/Lefke'ye Yerleşimler, Miltaşları, Roma Yolu ve Mauricius Köprüsü", *Libri* VII, 1-15. DOI: 10.5281/zenodo.4475599

Geliş Tarihi: 05.11.2020 | Kabul Tarihi: 16.01.2021

Elektronik Yayın Tarihi: 28.01.2021

Editörya: Phaelis Research Project
www.libridergi.org

Nikaia'dan Yeni Yazıtlar XIV - Nikaia'dan Leukai'a/Lefke'ye Yerleşimler, Miltaşları, Roma Yolu ve Mauricius Köprüsü

New Inscriptions from Nicaea XIV - From Nicaea to Leukai/Lefke Settlements, Milestones, the Roman Road and the Bridge of Mauricius

Hüseyin Sami ÖZTÜRK *

Öz: Nikaia'nın Bithynia Bölgesi'nde önemli bir yerleşim haline gelmesindeki önemli etkenlerden biri de Küçük Asya'ya giden yolların kesişme noktasında yer almasıdır. Nikaia'nın bugün 3 tanesi görülebilen, 4 ana kapısı bulunmaktadır. Bu dört kapıdan biri olan Lefke Kapısı Kudüs'e kadar uzanan yolun Küçük Asya'daki başlangıcı sayılabilir. Hacı Yolu olarak da adlandırılan bu yol aslında bir Roma yolu olup Küçük Asya'daki iki ana Roma yolundan biridir; ancak bu yolun adı bilinmemektedir. Sakarya ve Bilecik illeri epigrafik-tarihi coğrafi yüzeysel araştırması sırasında, Osmaneli ilçesinde yeni miltaşları bulunmuştur. Bu miltaşlarının yanı sıra, Roma yol izleri, köprüler ve yerleşimler de yolun güzergahı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bilecik ili Osmaneli ilçesinde birbirine yakın noktalarda 5 köprü bilinmektedir. Biri hariç, bu köprülerin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Bununla birlikte Osmaneli'deki Roma köprüsünün yıkık ayakları arasındaki bir monogramda İmparator Mauricius'un adı bulunmuştur. Monogramdan ötürü Mauricius Köprüsü olarak adlandırdığımız bu köprünün yanı sıra, yine Selçuk köyü sınırları içinde kalan Dönekönü ile Çamaltı mevkiileri arasında, şimdi sadece Sakarya Nehri'nin içinde temelleri kalan bir köprü daha vardır. Bu köprü literatürde daha önce bilinen bir köprü değildir ve ilk kez belgelenmektedir. Bu köprüyü de antik Moedo Orientis yerleşiminden ötürü Moedo Orientis Köprüsü olarak adlandırmaktayız.

Anahtar sözcükler: Nikaia, Schinae, Moedo Orientis, Mansio Mido, Leukai/Lefke/Osmaneli, Flaviuslar, Valentinianus, Valens, Gratianus

Abstract: Nikaia's location on the crossroads leading to Asia Minor was instrumental in the city rising to prominence. The city had three main gates, three of which is still visible. One of them, the Lefke Gate can be considered to be the beginning of section of the road in Asia Minor leading to Jerusalem. This route, known also as Pilgrimage Road was originally one of the two main Roman roads in Asia Minor. The original name of this road is unknown. During epigraphical-historical, geographical surveys in Sakarya and Bilecik provinces, the new milestones were found in the Osmaneli district of Bilecik province. Along with the milestones, Roman road traces, bridges and settlements give important hints on the route. There are five known bridges close to each other in the Osmaneli district of Bilecik province. Their builders or construction dates are except one, unknown. The name of Emperor Mauricius was found in a monogram between the feet of a ruined Roman bridge in the Osmaneli district. Along with the bridge named by us as the Bridge of Mauricius due to this monogram, there are the foundations of another ruined bridge between Dönekönü and Çamaltı within Selçuk village, which lies on the Sakarya River. This bridge is previously unknown in literature and is here documented for the first time. We name it as Moedo Orientis Bridge after the ancient settlement Moedo Orientis.

Keywords: Nicaea, Schinae, Moedo Orientis, Mansio Mido, Leukai/Lefke/Osmaneli, Flavians, Valentinianus, Valens, Gratianus

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul. hsoztrk@yahoo.com
0000-0002-4366-1277

Nikaia, *pax Romana* adı verilen Roma İmparatorluk Dönemi'nde giderek büyümüş ve zenginleşmiştir. Kentin bu zenginliği tiyatrosuna, *gymnasion*'una, hamamlarına, su yollarına, tapınaklarına ve yollarına yansımıştır. Sadece kent olarak güzelleşmemiş, toprak bakımından da oldukça genişlemiştir. Bu dönemde batıda Bursa ilinin Yenişehir ilçesi; kuzeyde Sakarya ilinin Pamukova, Geyve ile Taraklı ilçeleri; doğuda Bolu ilinin Göynük ve Mudurnu ilçeleri ile Bilecik ilinin Yenipazar İlçesi; güney, güney-doğusunda Bilecik iline bağlı Osmaneli, Gölpazarı, Merkez ilçe, Söğüt ve İnhisar ilçelerinin Nikaia egemenliğine dahil olduğunu görmekteyiz ¹.

Antikçağda Küçük Asya'dan, Doğu'ya giden iki ana yol vardır: Bunlardan biri Ephesos-Pergamon'dan başlayan *Via Sebaste*; diğeri ise Balkanlar üzerinden gelip Byzantion'a (İstanbul) ve oradan Kalkhedon (= Kadıköy) ile Nikomedeia'dan (= İzmit) Nikaia'ya doğru devam eden otantik adı henüz bilinmeyen Roma/Hac Yolu'dur ². Nikaia'nın Bithynia Bölgesi'nde önemli bir yerleşim haline gelmesindeki en önemli etken, Doğu'ya giden adı bilinmeyen bu ana yolun üzerinde yer almasıdır. Nikaia kentinin bugün 3 tanesi görülebilen; İstanbul, Yenişehir, Göl ve Lefke Kapı adı verilen 4 ana kapısı bulunmaktadır. Bu 4 kapıdan Lefke Kapısı, aslında bir Roma yolu olan ve Kudüs'e kadar uzanan "Hac Yolu"nun üzerindedir. Söz konusu bu yol üzerinde orijinali MS III. yüzyılın başında yapıldığı düşünülen bir Roma İmparatorluk haritası olup adını Antoninus Pius'tan alan *Itinerarium Antonini*; MS 333-334 yılına tarihlenen ve Fransa'nın Bordeaux kentinden Kudüs'e gidecek Hıristiyan hacılar için yazılmış, diğeri bir adı *Itinerarium Hierosolymitanum* olan *Itinerarium Burdigalense* ile *Tabula Peutingeriana*'dan öğrendiğimiz çeşitli konaklama, at değiştirme istasyonları ile yerleşimler yer almaktadır.

Nikaia'dan Batı Anadolu'ya gidecek olan tüccarlar ve yolcular Yenişehir Kapısı'nı; Constantinopolis'e gidecekler ise İstanbul Kapısı'nı kullanmaktaydılar. Bu kapılar sadece tüccarların ve yolcuların değil; aynı zamanda Roma lejyonlarının ve daha sonra Hıristiyan hacıların, Haçlı ordularının, Selçuklular'ın ve Osmanlılar'ın da kullandıkları yollara açılmaktaydı.

İşte bu noktada Nikaia'dan sonra gelen önemli yerleşimlerden biri olan Lefke/Leukai ³ (bugünkü Osmaneli ilçesi) hem Doğu'ya hem de Türkiye'nin güney sahillerine giden yolların tam kesişme noktasındaydı. Osmaneli'nin bilinen ilk adı olan Λεῦκαῖ formu XI. yüzyılda yaşamış olan Anna Komnena'nın *Aleksias* adlı eserinden bilinmektedir. Bu eserin bir bölümünde Taticius'un komutası altında yer alan Franklar ile Doğu Roma ordusunun 2 gün içinde Leukai'ya geldiği ⁴; bir başka bölümünde ise Armenokastron (= Pazaryeri ilçesi) ve Leukai üzerinden 3 günlük bir yürüyüşle Haçlı ordularının Dorylaion'a (= Eskişehir) geldiği zikredilmektedir ⁵. Zamanla Λεῦκαῖ halk arasında Lefke'ye (Leukai → Leuke → Lefke) dönüşmüş ve 1913 yılına kadar da resmi olarak bu isim kullanılmıştır.

Yayımlanmış ve yayımlanmamış mil taşları ile Roma imparatorları Justinianus ile Mauricius dönemlerine tarihlenen birçok Roma köprüsü de Osmaneli ilçesinin önemli bir konumda konuşlan-

---

Söz konusu projeye izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; Marmara Üniversitesi BAPKO'ya; finansman desteği sağlayan Koç Üniversitesi AKMED'e (Proje no: 2019/P.1026); yardım ve destekleri için Osmaneli Belediye Başkan Münür Şahin'e; DOST derneğine; özverili çalışmalarından ötürü ekip üyeleri Ezgi Demirhan-Öztürk, Adem Gündüz ile Haralambos Nikolayidis'e; Osmaneli Belediyesi Kültür İşleri Başkanı Süleyman Çakar'a; Osmaneli eşrafından sevgili dostumuz Remzi Öner'e; Osmaneli Selçik köyü sakinlerinden ve aynı zamanda ekip üyemiz olan Hamit Karadağ'a; yolları ve köprüleri bulma ve tespitinde yardımlarını hiç esirgemeyen Tuncay Erik ile Osman Kahraman'a teşekkürü bir borç biliriz.

¹ Sınırlar hakkında detaylı bilgi ve harita için bk. *I.Nikaia* II,1, 3-38.

² *RRMAM* I, 13; *I.Nikaia*, 50. Ayrıca bk. Öztürk 2016, 61.

³ Bk. *I.Nikaia*, 68; *TIB* 13 s.v. Leukai (2); 177.

⁴ An. Kom. *Alex.* xi 3. 4.

⁵ An. Kom. *Alex.* xv 3. 6.

düğünün açık bir göstergesidir. Osmaneli ilçesi bu kesişme noktasında olmasından ötürü olsa gerek ki şimdilik bilinen MÖ IV. binlere kadar uzanan bir tarihe sahiptir. T. Efe önderliğinde 1980'lerde yapılmış olan yüzey araştırmalarında Düzmeşe köyü Çakılası Tepesi ile Develialın Göktepe Höyük'te Geç Kalkolitik Çağ'dan Geç Roma Dönemi'ne kadar geniş bir zaman dilimine ait keramikler tespit edilmiştir⁶.

Nikaia'dan Osmaneli'ne kadar uzanan bu yolun güzergahı sadece antik kaynaklardan değil; aynı zamanda mil taşları, yerleşim izleri ve köprüler aracılığıyla da tespit edilebilmektedir. Antik edebi metinler ile yayımlanmış ve yayımlanmamış miltaşlarına göre Nikaia'dan başlayan ve Osmaneli'nden geçen yol güzergahı genel hatlarıyla aşağıdaki tablodaki gibidir:

Başlangıç Noktası	<i>Itinerarium Burdigalense</i>	<i>Itinerarium Antonini</i>	Miltaşları
Nikaia (= İznik)	<i>civitas Nicia</i>		
Karadin/Karatekin (Bursa, İznik)	<i>mutatio Schinae VIII mil</i>		Diocletianus ile Maximianus zamanına tarihli, mil mesafesinin olduğu yer kırık (bk. <i>RRMAM</i> III.4, no. 69) ⁷ .
Arapuçtu (Bilecik, Osmaneli)			Flaviuslar Dönemi'ne tarihli, mil mesafesi kırılmış (bk. 1 numaralı yazıt).
Düzmeşe köyü, Göktepe Höyük (Bilecik, Osmaneli)	<i>mansio Mido VII mil</i>	<i>Moedo Orientis XVI mil</i>	Fl. Valentianus, Fl. Valens ile Fl. Gratianus zamanına tarihli, XV mil mesafeli (bk. 2 numaralı yazıt).

Bölgedeki yollar ve yerleşim coğrafyası üzerine en kapsamlı çalışma İngiliz bilim insanı David French (1933-2017) ile Prof. Dr. Sencer Şahin (1939–2014) tarafından yapılmıştır: 1970'li yıllarda, D. French Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Bithynia ve Nikaia'da da bulduğu mil taşlarını kaydetmiş, kopyalarını almış ve yol ağını çizmiştir⁸. Ancak bütün bu çalışmalara karşın Nikaia ile ilgili en kapsamlı ve sistematik çalışma merhum Prof. Dr. Sencer Şahin tarafından gerçekleştirilmiştir. Prof. Şahin 1970-1980'lerde Bursa, Sakarya, Bilecik ve Bolu illeri ile İstanbul, Bursa ve Kocaeli Arkeoloji Müzeleri'nde epigrafi çalışmaları yapmış ve bunları 5 ciltte yayımlamıştır. S. Şahin sadece yazıtları yayımlamakla kalmamış, Nikaia ve onun egemenlik alanındaki yolları, köprüleri ve yerleşimleri de tanımlamış; bunların lokalizasyonlarını yapmıştır⁹. Adı geçen bu iki araştırmacıdan sonra, 2010 yılından itibaren Nikaia egemenlik alanında epigrafik-tarihi, coğrafi yüzey araştırması tarafımızdan gerçekleştirilmektedir.

Prof. Şahin yaptığı çalışmalarının sonucunda, bazı antik yerleşimleri tam olarak lokalize etmiş veya isabetli öneriler getirmiştir¹⁰. Bunlardan biri *Itinerarium Burdigalense*'ye göre, Nikaia'dan Doğu'ya doğru çıkan yolun VIII mil (= 11.848 km) sonrasında gelen Schinae adlı yerleşim yeridir. Bu yol yaklaşık olarak bugünkü İznik-Mekece yolunu izlemekte olup, Prof. Şahin'in doğru bir

⁶ Efe 1990, 566; Efe *et al.* 2014, 499. 2018 yılı yaz çalışmasında höyüğün etrafında yoğun olarak Roma Dönemi'ne tarihlenen keramikler bulunmuştur; ancak herhangi bir mimari öğeye ise rastlanamamıştır. Höyüğün bir kısmı tarım arazisi oluşturmak amacıyla tahrip edilmiştir.

⁷ *B(ona) F(ortuna) | [Im]p(erator) Caesar) Gaius) Aurelius) Valerius) | [Dioc]letianus | [pius) felix) i]nufidus) Augustus) et | [Imperator) Caesar)] Marcus) Aurelius) Valerius) | [Maximianus) | [?]*.

⁸ *RRMAM* III.4.

⁹ *I. Nikaia*.

¹⁰ Yol güzergahı ve yerleşimler hakkında detaylı bilgi için bk. *I. Nikaia* 10,1 50-62.

önermesiyle, Schinae yerleşimi İznik ilçesindeki Karadin/Karatekin Höyük'e lokalize edilmiştir ¹¹.

Buradan devam eden Roma/Hac Yolu Bilecik ilinin Osmaneli ilçesinin Düzmeşe köyündeki sınırları içindeki Arapuçtu'dan geçmektedir (Fig. 1). Burada Fındıklı mevkiinde kayaların kesilmesiyle başlayan Roma yolu yaklaşık 70 m uzunluğunda ve 4 m genişliğindedir. Yolu içinde araba tekerleklerinin oluşturduğu derin izler görülmekle; ancak yol, 70 m sonra aniden kesilmekte ve topraklı bir alan başlamaktadır. Kayaların açılmasıyla yapılan yolun hemen hemen başlangıç noktasında olasılıkla bir gözetleme kulesine ait temel izleri yer almaktadır (Fig. 2). Ayrıca yine bu mevkiideki bir tarla içinde, Düzmeşe köyü sakinlerinden birisi olan Yener Özyılmaz tarafından İmparator Vespasianus'a tarihlenen ait altı kırık bir mil taşı bulunmuştur (bk. 1 numaralı yazıt). Bilindiği üzere imparator Vespasianus zamanında Küçük Asya'da geniş çaplı bir yol onarım çalışması başlatılmıştır. *Bithynia et Pontus Eyaleti*'nde de bu görevi eyalet *procurator*'u L. Antonius Naso üstlenmiştir. Olasılıkla bu mil taşının kırılmış yerinde de Naso'nun adı geçmekteydi. Zira yakın zamanda Nikaia egemenlik alanında bulunan ve tarafımızdan yayımlanmamış bir başka miltaşında İmparator Vespasianus, Titus ve Domitianus ile birlikte Naso'nun adı da geçmektedir ¹². Söz konusu yazıtta göre, Naso Nikaia'dan Iuliopolis'e ve oradan Ankyra'ya giden yolun tamirini üstlenmiştir. Yine başka yazıtlar aracılığıyla, Naso tarafından Prusa, Kios, Tieion ve Sinope kentlerinin egemenlik alanında tamir ettirdiği yollar bilinmektedir ¹³.

Fig. 1. Arapuçtu Roma yol kalıntısı başlangıç

Schinae'dan (= Karadin/Karatekin Höyük) sonra; *Itinerarium Burdigalense*'de VII mil (= 10.367 km); *Itinerarium Antonini*'ye göre ise XVI mil (= 23.696 km) olarak gösterilen mesafede Mansio Mido/Moedo Orientis yer almaktadır ¹⁴. Prof. Şahin adı geçen bu antik yerleşimi Selçik köyüne lokalize etmektedir. Ancak biz bu yerleşimi Düzmeşe köyü arazisi içinde kalan ve Sakarya Nehri'nin kuzeydoğusundaki Göktepe Höyük halk arasındaki tabirle "Ceyar'ın Tepesi" olduğunu düşünmekteyiz. Zira, 2015 yılında Düzmeşe köyü sınırları içinde yer alan Aküdik mevkiinde bulduğumuz Fl. Valentinus, Fl. Valens ve Fl. Gratianus dönemlerine tarihli bir mil taşı üzerinde yer alan XV rakamı, *Itinerarium Burdigalense*'de geçen Nikaia'dan Schinae'a VIII mil → Schinae'dan mansio Mido'ya VII mil rakamıyla uyumludur (bk. 2 numaralı yazıt!). Görüleceği üzere miltaşında ve *Itinerarium Burdigalense*'de geçen mil sayısı Göktepe Höyük'e isabet etmektedir. Ayrıca Ara-

¹¹ Mutatio Schinaae'in Karadin/Karatekin'e lokalize edilmesine ilişkin bk. *I.Nikaia*, 55. Ayrıca bk. *TIB* 13 s.v. Schinae.

¹² Adak & Öztürk 2016,72-82: *Imp(erator) Caesar Ves[pa]sianus | Aug(ustus), p(ontifex) m(aximus), tr(ibunicia) pot(estate) VIII, imp(erator) XVIII, | p(ater) p(atriciae), co(n)s(ul) VIII, desig(natus) VIII; | |⁴ Imp(erator) Titus Caesar, Aug(usti) f(ilius), | Co(n)s(ul) VI, des(ignatus) VII; | Domitianus Caesar, Aug(usti) f(ilius), | co(n)s(ul) V, des(ignatus) VI, | |⁸ vias a novo munierunt per | L(ucium) Antonium Nasonem proc(uratorem) | eorum. A Nicaea | XXXXVIII | |¹² ἀπὸ Νικαίας | vθ'.*

¹³ *RRMAM* III.4, No: 01 (Prusa ad Olympum); 26 (Kios); 04(A) (Tios); 19 (Sinope). Ayrıca bk. Adak & Öztürk 2016, 77-79, no. 1-4.

¹⁴ Bu yerleşim ilk defa Prof. Şahin tarafından lokalize edilmiştir. Bk. *I.Nikaia*, 55-56.

puçtu mevkiinden gelen yolun tam üzerinde yer alan bu höyük üzerinde bulunan çok sayıda Roma ve Geç Dönem keramiği de burada büyük bir yerleşim olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu durumda Göktepe Höyük Mansio Mido/Moedo¹⁵ Orientis olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır (Fig. 3; ayrıca bk. Fig. 6).

Fig. 2. Arapuçtu Kule Kalıntısı

Fig. 3. Göktepe Höyük'ten (Moedo Orientis / Mansio Mido) Arapuçtu'na Bakış

Bu yerleşimden sonra ikiye ayrılan yol karşı kıyıya, biri Sakarya üzerinden diğeri de Göksu üzerinden olmak üzere iki farklı köprü ile geçilebilmektedir. Göksu üzerinden geçen köprü, Leukai'a (= Lefke) oradan Bilecik (= Belokomis) ve oradan da Türkiye'nin güney sahillerine doğru yönelmekteydi. Sakarya üzerindeki köprü ise Selçik köyüne ait Karabağlar mevkiine ve oradan da Tataion (= Gölpazarı), Iuliopolis (= Nallıhan), Ankyra (= Ankara), Antiokheia (= Antakya) ve buradan devamlı Kudüs'e gitmekteydi. Selçik köyü Karabağlar mevkiine giden yolun devamında ise Sakarya'yı aşmak için adını bilmediğimiz bir köprü daha bulunmaktaydı. Yayınlarda yer almayan bu köprüye

¹⁵ Bu yerleşimle isim benzerliği gösteren Bithynia'nın batısında Propontis ile Mysia Olympos'u arasında Mygdonia adında bir bölge vardır (Str. XII, C. 550). Yine, Makedonia'da Strymon ile Aksios arasında yaşayan Thrakialı bir halkın yaşadığı bir bölgenin de adı Mygdonia'dır (Oberhummer 1993a, 998, 2). Mygdonia adı, Mygdones adı verilen Thrakia kökenli bir halktan gelmektedir (Oberhummer 1993b, 998, [2]s). Bu nedenle bu yerleşimin adı, Thrak-Phryg kökenli bir isimden geliyor olabilir.

ait birkaç temel kalıntısı, ancak su seviyesinin en aza indiği dönemlerde kısa süreli olarak görülebilmektedir (Fig. 4). Adı bilinmeyen bu köprüyü, bulunduğu konumdan ötürü Moedo Orientis olarak adlandırmaktayız. Birazdan aşağıda anlatacağımız nedenlerden ötürü MS IV. yüzyılda yıkıldığını düşündüğümüz bu köprünün yerine, başka bir alana yeni bir köprü yapılmış ve yolun yönü değişmiş olmalıdır. Selçik köyü sınırları içinde kalan bu yeni köprünün kalıntılarında birinin üzerinde İmparator Mauricius'un (MS 582-602) monogramı yer almaktadır (bk. 3 numaralı yazıt).

Fig. 4. Moedo Orientis Köprüsü'ne Ait Kalıntılar (Denekönü mevki)

Sakarya Nehri üzerindeki bir adacık üzerinde harçla güçlendirilmiş temeller üzerinde yer alan ayaklar arasındaki dörtgen bir blok üzerinde, monogram olarak İmparator Mauricius'un adı yer almaktadır. Köprü bu monogramdan ötürü tarafımızdan "Mauricius Köprüsü" olarak adlandırılmaktadır. "Mauricius Köprüsü" Lefke/Osmaneli ilçesinde bilinen 7 köprüden biridir¹⁶. Bu köprü, Göktepe Höyük'ün yakınında yer alan Moedo Orientis köprüsünün, büyük bir olasılıkla depremlerden birinde yıkılması nedeniyle inşa edilmiş olmalıdır (Fig. 5). Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, MS IV. yüzyılın ortalarında bu bölgede Nikaia ve Nikomedeia kökenli peş peşe yıkıcı depremler gerçekleşmiş¹⁷; özellikle MS 24.VIII.358'de Nikaia kaynaklı bir deprem neredeyse Nikomedeia'nın tamamen yıkılmasına yol açmıştır¹⁸.

Tarih	Şiddet	Yer
MS 350	VI	Nikaia
MS 24.VIII.358	VII	Nikaia

¹⁶ Sakarya üzerinde yer alan Iustinianus zamanı köprüler hakkında detaylı bilgi için bk. Şahin 1999, 643-658; Belke 2010, 89-99. Ancak bu köprüler dışında sadece Osmaneli ilçesinde 4 yeni köprü kalıntısı daha vardır. Bütün bu köprüler de dahil tüm köprüler ayrı bir proje olarak tarafımızdan çalışılmakta olup, ilerleyen yıllarda detaylı bir yayın yapılması planlanmaktadır.

¹⁷ Söz konusu tablo ve bilgi için bk. Ergin *et al.* 1967, 13.

¹⁸ Deprem hakkında detaylı bilgi için bk. Amm. Marc. XVII 7.

MS XI.359	VI	Nikomedeia
MS 2.XI.362	VI	Nikomedeia

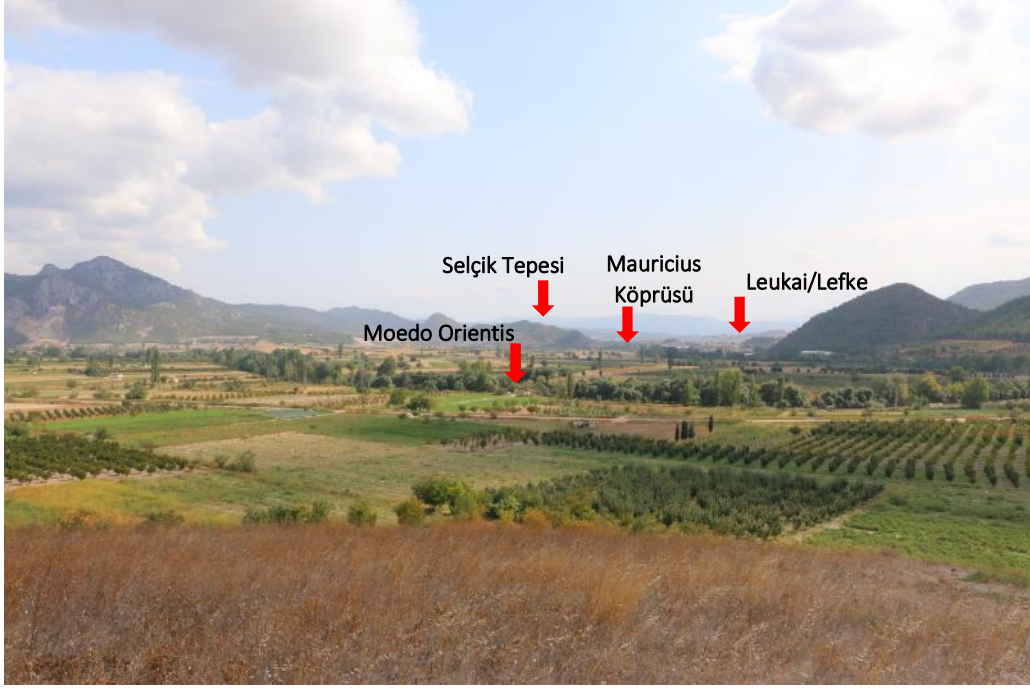

Fig. 5. Göktepe Höyük'ten (Moedo Orientis/Mansio Mido) Moedo Orientis ile Mauricius Köprüsü'ne genel bir bakış

Büyük olasılıkla bu depremlerden birinde yıkılmış olan Moedo Orientis'in yerine yapılan Mauricius Köprüsü daha sonra Doğu'ya gidecek olan Roma ordularının yeni güzergahı haline gelmiş olmalıdır (Fig. 6). Sakarya'nın doğu yakasındaki ayaklarına ait taşıyıcılardan sadece ikisinin (Fig. 7) temel izleri kalan köprünün Selçik köyü tarafındaki ayağından (Fig. 8) devam eden yol, Selçik Tepesi'nin güneybatısından (Fig. 9) kıvrılarak Osmaneli ilçesine Medetli köyüne doğru yönelmiş olmalıdır. Şimdilik buradan geçtiğini düşündüğümüz Roma yoluna ait herhangi bir izle rastlanmamıştır. Bununla birlikte yolun geçtiğini tahmin ettiğimiz Selçik Tepesi'nin güneybatı yamacındaki bu güzergah üzerinde çok sayıda Geç Dönem'e ait yapı kalıntılarının izleri yer almaktadır.

Fig. 6. Moedo Orientis ile Mauricius Köprüsü (Salt harita: Googleearth)

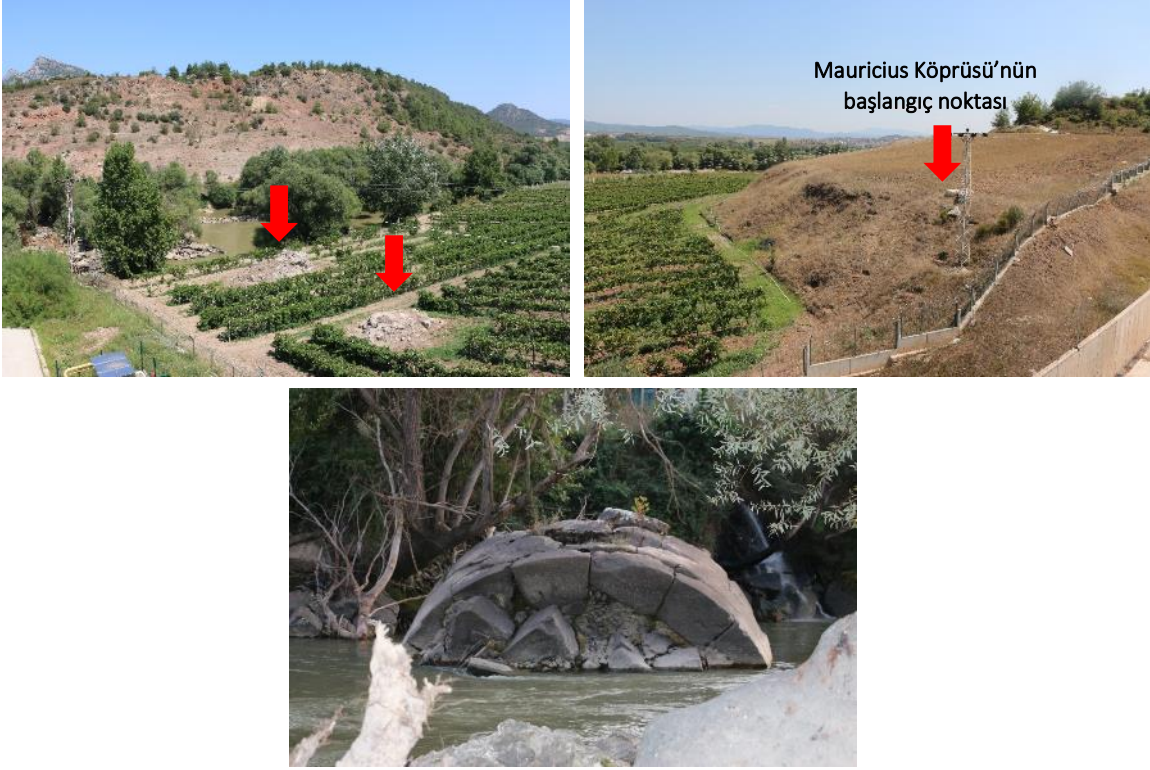

Fig. 7. Mauricius Köprüsü'ne ait, Sakarya'nın doğu yakasında yer alan iki kemere ait kalıntılar ile köprü'nün başlangıcı

Antik metinlerde veya seyahatnamelerde köprü'nün ne zaman yapıldığına ve hangi amaçla kullanıldığına ilişkin herhangi bir bilgi yoktur.. Bununla birlikte biz bu köprüyü "Mauricius Köprüsü" olarak adlandırsak da, temelindeki inşa tekniğinden ötürü daha erken – MÖ I. yüzyıl sonu (?) / MS I. yüzyıl başı (?) – inşa edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Özellikle kara tarafında günümüze ulaşan iki ayağının temellerinde çok sayıda farklı tipte taş devşirme olarak kullanılmıştır. Temelde kullanılan bir kısım devşirme blok taş, yıkılmış olan Moedo Orientis Köprüsü'ne ait olabilir. Zira Moedo Orientis Köprüsü'ne ait neredeyse hiçbir blok kalmamış gibi görünse de, var olan birkaç taş biçim bakımından Mauricius Köprüsü'ndeki blokları andırmaktadır. Şimdilik bu köprü hakkında kesin bir şey söylememekle birlikte, yaklaşık 180 m uzunluğunda, 10/12 kemere sahip; karadaki ayaklarının temellerinin ise Sakarya Nehri'nden yaklaşık olarak 7-8 m kadar daha yukarıda olduğunu, ilk gözlemlerimize dayanarak ifade edebiliriz. Kara ayaklarının nehirde bu kadar yüksek olması, köprü'nün su baskınlarına uğradığını kanıtlamaktadır. Nitekim Sakarya Nehri'nin sularının, zaman zaman sudan 7-8 m kadar yukarıda yer alan kıyı kesimlerini bastığı bilinmektedir¹⁹. Bununla birlikte bu sadece ilk gözlemlere dayanan bir bilgidir. İlerleyen zamanda taşlar üzerinde yapılacak analiz ve çalışmalar ile kesin bir sonuca varmak mümkün olacaktır.

İmparator Mauricius'tan önce inşa edildiğini düşündüğümüz bu köprü, olasılıkla Mauricius'un emriyle bir tamirat geçirmiş olabilir. Bilindiği üzere imparator, MS 582 ile 602 yılları arasında sürekli Batı'da Slav toplulukları ve Avarlar ile; Doğu'da ise Sasaniler ile birçok kez savaşmıştır²⁰. Bu nedenle Doğu'ya giden ana yol üzerindeki önemli geçiş noktalarından biri olan Selçik köyü arazisindeki bu köprüyü tamir ettirmiş ya da güçlendirmiş olmalıdır.

¹⁹ Sakarya'nın debisi ve akımları için bk. Özgür 1990, 66-70.

²⁰ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Whitby 1988.

Fig. 8. Mauricius Köprüsü'ne ait, Sakarya Nehri üzerinde yer alan adacıktaki kalıntılar

Şimdilik yapım tarihi ve tekniği hakkında çok kesin bir şey söyleyemediğimiz bu köprü ve devamındaki Roma yolları üzerindeki çalışmalarımız sürmektedir. Çalışmalar devam ettikçe, bölgenin köprüleri, yol ağları ve yerleşim coğrafyası hakkındaki bilgilerimizin artacağından kuşku yoktur.

Fig. 9. Mauricius Köprüsü'ne ait, Selçik köyü tarafındaki kalıntılar

1. Vespasianus, Titus ile Domitianus Dönemi'ne Tarihli Miltaş

Mermerden, silindir, alt kısmı kırılmış bir mil taşı. Mil taşının üstünde bir çelenk motifi yer almaktadır.

Buluntu Yeri: Düzmeşe köyü Arapuçtu yolunda yer alan Roma yolunun baş tarafındaki Fındıklı mekvi adı verilen bir tarla içinde yine aynı köyden Yener Özyılmaz tarafından bulunmuştur. Yazıta Hamit Karadağ sayesinde ulaşılmıştır. Her ikisine de teşekkür ederiz.

Ölçüler : Y: 77 cm; Ç: 17.5 cm; HY: 2.4-4.1 cm

Env. No.: 353

Kayıt: H. S. Öztürk [2018 yılı]

Edisyon: Yeni Yazıt

Literatür: Öztürk & Demirhan-Öztürk 2019, 255-256, no. 1 (sadece Türkçe çevirisi ve bir fotosu ile)

Foto: E. Demirhan-Öztürk

Tarih: MS Mart 78'den sonra

IMP CAESAR VES[
AUG P M TR POT · [
P P COS VIII DESIG · [
4 IMP TITUS CAE[
COS VI DESIG V V[

Imp(erator) Caesar Ves[pasianus] | Aug(ustus) p(ontifex) m(aximus) tr(ibunicia) pot(estate) [VIII (?), imp(erator) XVIII (?)] | p(ater) p(atriciae) Co(n)s(ul) VIII desig(natus) [VIII]; |⁴ Imp(erator) Titus Cae[sar Aug(usti) f(ilius)] | Co(n)s(ul) VI desig(natus) V[II]; | [Domitianus Caesar, Aug(usti) f(ilius) co(n)s(ul) V desig(natus) VI, vias a novo munierunt per L(ucium) Antonium Nasonem proc(uratorem) eorum. A Nicaea mil(ia) XIII, ἀπὸ Νεικαίας ψ' (?)].

Çeviri: *İmparator Caesar Vespasianus Augustus, baş rahip, 9. kez tribunus yetkisiyle donatılmış, 18. kez imparator olarak selamlanmış, vatanın babası, 8 kez consul olup 9. kez consul'lüğe seçilmiş bulunan; imparatorun 6. kez consul olup, 7. kez consul'lüğe seçilmiş bulunan oğlu İmparator Titus ve [imparatorun 5. kez consul olup, 6. kez consul'lüğe seçilmiş bulunan oğlu Domitianus Caesar, kendilerinin procurator'u Lucius Antonius Naso aracılığıyla yolları yeniden onarttılar. Nikaia'dan 13 mil].*

İmparator Vespasianus 78 yılının Mart ayının ortasından itibaren *consul designatus* IX²¹ yetkisini elinde bulundurmıştır. Titus da VI. *consul* unvanını 77 yılının 1 Şubat ile Mart ayının sonu arasında almıştır²². Ancak yazıtın dördüncü satırında Titus'un *designatus*'unun olduğu yer kırıktır; olasılıkla burada VII rakamı gelmelidir. Titus'un VII. *designatus*'u da 78 yılının Mart ayının ortasından itibaren yedinci consüllüğüne kadar olan 1 Ocak 79 tarihine kadar bir süreyi kapsamaktadır²³; bu durumda, Arapuçtu'daki yol yapımı MS 78 yılının Mart ayı ortasından sonra 1 Ocak 79'dan önceye tarihlenmelidir.

Miltaşının alt kısmı kırık olduğu için mesafeyi gösteren rakamı yoktur. Ancak, aynı yerde II. Fl. Valerianus ile I. Fl. Theodosius zamanına tarihli bulunmuş ve yayımlanmamış olan bir miltaşında mesafe olarak XIII rakamı yazmaktadır. Ayrıca yapılan hesaplamalar da buradaki mil mesafesinin zaten XIII Roma miline tekabül ettiğini göstermektedir. Bu durumda Flavii Sülalesi'ne ait bu mil taşının kırık yerinde XIII rakamı kazanmış olabilir.

2. Fl. Valentianus, Fl. Valens ile Fl. Gratianus Dönemi'ne Tarihli Miltaşı

Mermerden silindirik, alt ve üstü kırılmış bir miltaşı. 9. ve 10. satırların ortografisi farklı olduğu için miltaşı ikinci kez kullanılmış görünmektedir.

Buluntu Yeri: Düzmeşe köyü, Aküdik mevki. Yazıtta Haluk Fırat aracılığıyla ulaşılmıştır; kendisine teşekkür ederiz.

Ölçüler: Y: 1.07 m; Ç: 42 cm; HY: 3.2-6.2 cm

Env. No.: 265

Kayıt: H. S. Öztürk [2015 yılı]

Edisyon: Yeni Yazıt

Foto: A. Gündüz

Kalıp: Mevcut

Tarih: MS 28 Mart 364'ten sonra veya MS 27 Ağustos 367'den sonra

D^{vvv} N

dd NN KRAṬANO (*sic!*)

FL VALEN^{vacat}

4 TINIANO^{vacat}

P F SEMPER

AGUSTO (*sic!*) TRĒFAR AUG^{vacat}

^{vacat} [FL] V[ALE]NTI

8 [P F SEMP]ER AUG

A NICAEA MIL XV

²¹ Kienast *et al.* 2017⁶, 102.

²² Kienast *et al.* 2017⁶, 106.

²³ Kienast *et al.* 2017⁶, 106.

ΑΠΟ ΝΕΙΚΑΙΑΣ

D(omini) ^{vvv} N(ostri) | dd(ominis) nn(ostris) <Fl(avio)> <G>ρατ<i>ano <ac> | Fl(avio) Valen ^{vacat} | ⁴tiniano ^{vacat} | p(io) f(elici) semper | A(u)gusto tr(ium)fa(to)r(i); Aug(usto) ^{vacat} | [Fl(avio)] V[ale]nti | ⁸ [p(io) f(elico) semp]er Aug(usto) | a Nicaea mil(ia) XV | ἀπὸ Νεικαίας | [ε'].

Çeviri: *Efendilerimiz, dindar, bahtlı Flavius Valentinianus, daima zafer kazanan Augustus; [dindar, bahtlı Flavius] Valens daima Augustus ile [Flavius] Gratianus'a. Nikaia'dan 15 mil.*

Yazıtın birinci *d(ominus)*'un *d*'si büyük ve ters şekilde; ikinci satırdaki iki *d* harfi ise küçük olarak yazılmıştır. Yine yazıtın ikinci satırına Gratianus'un adı sonradan eklenmiş görünmektedir. Üstelik Gratianus'un unvanları da yazılmamıştır. Bu durumda elimizde her ne kadar bir kanıt olmasa da, bu unvanların miltaşına boya ile yazılmış olduğunu düşünebiliriz.

Taş ikinci kez kullanılmış olmalıdır. Zira, dokuzuncu satırda geçen mil ifadesinin olduğu yer ile üstteki satırların olduğu yerlerin yazılarının karakteri birbirinden farklıdır. Özellikle S, T ile V harfleri Geç Antikçağ Dönem özelliği göstermektedir. Mil ifadesinin yer aldığı dokuzuncu ve onuncu satırların yazı karakterleri ise ortografik açıdan MS I.–III. yüzyıllar arasına tarihlenebilir.

Valerianus, *triumfator semper Augustus* unvanını 25 Şubat 364'ten sonra kullanmaya başlamış; Valens'i 28 Mart 364 yılında Doğu için ortak Caesar olarak atamış; Gratianus'u da 24 Ağustos 367'de *Augustus*'luğa yükseltmiştir²⁴. Bu durumda miltaşı için önerilebilecek en geç tarih MS 24 Ağustos 367'den sonrası olmalıdır. Ancak, ikinci satırın sonuna doğru Gratianus'un adı sonradan eklenmiş görünmektedir. O halde, miltaşı Valerianus ile Valens'in birlikte yönetimde oldukları 28 Mart 364'ten sonra dikilmiş olmalıdır. Ayrıca Gratianus'un 24 Ağustos 367 yılında *Augustus*'luğa yükseltilmesiyle birlikte O'nun da adı miltaşına eklenmiştir. Bu durumda miltaşının en erken tarihi MS 28 Mart 364 yılına tarihlendirilmesi uygun olur.

3. İmparator Mauricius'a Ait Bir Monogram

Kireçtaşından dörtgen bir bloğu kısa yan yüzeyinde monogram.

Buluntu Yeri: Selçik köyü Taşkesen mevkii. Sakarya Nehri'nin ortasındaki adacık üzerindeki ayakların dibinde yer almaktadır.

Koordinat: K 40° 22 334" D 029° 59 791"

Ölçüler: Y: 96 cm; G: 90 cm; D: 1.65 m; DM: – cm; HY: 6-15 cm; Monogramın çapı 38 cm; dairenin ortalama yüksekliği ise 3.5-4 cm

Env. No.: 448

Kayıt: H. S. Öztürk [2018 yılı]

Edisyon: Öztürk 2020, 124-125, no. 6 (Türkçe) = 286-287, no. 6 (İngilizce)

Foto: H. S. Öztürk

Tarih: MS 582-602

Μαυρ(ι)κ(ί)ου.

Çeviri: *Mauricius'un.*

²⁴ Kienast et al. 2017⁶: 313.

Bu monogramın²⁵ benzerini Kalkhedon egemenliğindeki günümüz Samandıra'sında, Tiberius ile Mauricius tarafından inşa ettirilen Damatrys Sarayı sütunlarından birinin üzerinden bilmekteyiz²⁶. Bithynia'da bir kent olan Strobilos'taki bir kumaş satıcısı Aleksandros'un MS 585 yılına tarihlenen mezar yazıtında, Mauricius'un adının tarihlendirme için kullanıldığını görmekteyiz²⁷.

Mauricius'un adı şimdiye kadar çok fazla yazıttan bilinmemektedir²⁸. İlk kez İmparator Mauricius'un adı bir Roma köprüsünde belgelenmekte ve böylece köprüye bir isim vermemize olanak sağlamaktadır.

---

²⁵ 2015 yılından beri, bu monogramın varlığından haberdarız; ancak, Sakarya Nehri'nin su yüksekliğinden ötürü 2018 yılının başlarına kadar görme şansımız olmadı. 2018 yılının ilk aylarında, Sakarya'nın debisinin düşük olduğu bir dönemde Fotoğrafçı Cemil Şahin tarafından görülmüş ve akabinde Osmaneli Kültür İşleri Başkanı Süleyman Çakar tarafından fotoğraflanıp, bize haber verilmiştir. Bu vesileyle kendilerine teşekkür ederiz. Daha sonrasında ise yazıt üzerinde detaylı bir çalışma yapma fırsatı bulunmuştur.

²⁶ SEG XXXVII 1065.

²⁷ Robert 1969, 920-923; SEG XXVIII 1056; *I.Apameia und Pylai* 126.

²⁸ Söz konusu yazıtlardan örnekler için bk. SEG IX 872; XXVI 1677; XXX 1697; XXXIII 1270; XXXVII 1261; XL 1171; XLII 1335; XLVIII 2088; LVI 1897; LX 1077; LXIV 1672.

BIBLIOGRAFYA

- Adak M. & Öztürk H. S. 2016, "Ein neuer Meilenstein aus der Nähe von Dableis (Nikaia) und das flavische Straßenbauprogramm". *Philia* 2, 72-82.
- Belke K. 2010, "Justinians Brücke über den Sangarios". Eds. S. Doğan & M. Kadiroğlu, *Bizans ve Çevre Kùltürler: Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan*. İstanbul, 89-99.
- Efe T., M. Türkteki, D. Sarı & M. E. Fidan 2014, "Bilecik ili 2013 Yılı Yüzey Araştırması". *AST* 32/1, 495-504.
- Efe T. 1990, "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları". *AST* 7, 405-424.
- Ergin K., G. Uğur & Z. Uz 1967, *Türkiye ve Civarının Deprem Katalođu (Milattan Sonra 11 yılından 1964 sonuna kadar)*. İstanbul.
- I.Apameia und Pylai* Corsten T. 1987, *Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai* (IGSK 32) Bonn.
- I.Nikaia* Şahin S. 1979-1982, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia)*, I-II 1/2, (IGSK 9-10 1/2). Bonn.
- Kienast D., W. Eck & M. Heil 2017, *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Darmstadt.
- Oberhummer E. 1933a, "Mygdones (Μυγδόνας)". *RE* XVI/1, 998.
- Oberhummer E. 1933b, "Mygdonia". *RE* XVI/1, 998-999.
- Özgür E. M. 1990, *Bilecik Coğrafyası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Öztürk B. 2016, "Karamürsel'de (Bithynia) Bir Antik Kıyı Yerleşimi Prainetos: Preietos". Eds. H. Selvi & M. B. Çelik & A. Yeşildal, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu - II Sempozyumu Bildirileri 3-5 Nisan 2015*. Kocaeli, 61-82.
- Öztürk H. S. & Demirhan-Öztürk E. 2019, "Nikaia (Bithynia) Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırması Çalışmaları-2017". *AST* 36/2, 255-262.
- Öztürk H. S. 2020, "Nikaia'da (Bithynia) Epigrafik ve Tarihi-Coğrafi Çalışmalar (2010-2019)-A Summary of Epigraphic Studies (2010-2019) in the Territory of Nicaea (Bithynia)". Eds. H. S. Öztürk & H. Şahin & Z. Çulha, *I. Küçükasya Tarihi ve Epigrafyası Sempozyumu, İstanbul 14-15 Ekim, 2010-I. Asia Minor History and Epigraphy Symposium İstanbul in 14-15 October 2010*. İstanbul, 108-128; 272-292.
- RE Real Ancylopedia. Pauly-Wissowa*.
- Robert L. 1969, *Opera Minora Selecta* II. Amsterdam.
- RRMAM I* French D. 1981, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. I: The Pilgrim's Road*. Ankara.
- RRMAM III.4* French D. 2013, *Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. III Milestones, Fasc. 3.4: Pontus et Bithynia (with Northern Galatia)*. Ankara.
- Şahin S. 1999, "Wasserbauten Justinians am unteren Sangarios in Bithynien". Ed. S. Panciera, *XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina, Atti II. Roma, 18-24 settembre 1997*. Rome, 643-658.
- Withby M. 1988, *The Emperor Maurice and His Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*. Oxford.